

Det publikt privata och det privat publika

Adriana Seserin

I min praktik undersöker jag alternativa produktionsmetoder och produktionsplatser för arkitektur och stadsutveckling. Det offentliga rummet fungerar för mig som ständig arena för en slags performativ arkitektur, i vilken jag söker erfarenheter och kunskaper som uppstår i interaktion med andra människor och med den byggda verkligheten. Med hjälp av bland annat arkitekturaktioner, installationer och tillfälliga rumsliga strukturer, undersöker jag arkitekturens sociala implikationer och vad som händer när alternativa eller parallella sociala utrymmen skapas.

Jag funderar mycket kring vad som egentligen karaktäriserar ett offentligt rum i dag och kring vilken funktion det urbana offentliga rummet bör fylla. Vad händer när uppdelningen i offentligt och privat inte längre är lika självklar? Vad innebär det för det offentliga rummet när det uppstår glapp och glidningar mellan dessa sfärer?

Den gängse terminologin kring det offentliga rummet har i mycket tyckts mig begränsad och därmed hämmande för förståelsen av det urbana rummet. Mycket på grund av att dikotomin *offentligt – privat* haltar i sin förmåga att beskriva komplexiteten i dagens samhälle. I diskussioner kring arkitektur och stadsutveckling, i media såväl som internt bland arkitekter, råder också en vaghet kring hur dikotomin används, eftersom offentligt och privat ofta definieras utifrån rumsliga aspekter i kombination med olika sociologiska modeller. För att kunna diskutera och beskriva det offentliga livet känns det därför nödvändigt att hitta nya termer som befinner sig *mellan* offentligt och privat. Under mitt sökande efter sådana termer, hittar jag hos Maarten Hajer och Arnold Reijndorp (*In Search of New Public Domain*, NAi Publishers, Rotterdam 2001) en intressant ingång: begreppet *parochialization* (av latinets *parochia* (församling, socken)).

Offentliga rummet som plats för utbyte

För att förstå hur detta begrepp kan användas behövs även en ny terminologi för att definiera och hitta nya former för offentliga rum. Hajer och Reijndorp särskiljer det mer allmänna *public space* (offentligt rum) från det specifika *public domain* (kan närmast översättas till *offentlig besittning*) som tillskrivs vissa egenskaper:

“We define ‘public domain’ as those places where an exchange between different social groups is possible and also actually occurs. (...) Public space is in essence a space that is freely accessible for everyone: public is the opposite of private. That is not to say that every public space is a public domain. Public domain entails additional requirements. We are interested in the question of which spaces are positively valued as places of shared experience by people from different backgrounds or with dissimilar interests. In principle, such places can also be found beyond the traditional urban space of streets, parks and squares. They can even be spaces that are not public in the strict sense, for example privately managed collective spaces that still function as public domain.” (sid 11, *In Search of New Public Domain*, NAi Publishers, Rotterdam 2001)

Jag frågar mig om inte målen för stadens offentliga rum i själva verket alltid borde vara att skapa *public domains*? I stadsbyggnadsdiskussioner talas det ofta slentrianmässigt om att man eftersträvar ’möten’ mellan människor i det offentliga rummet, utan närmare motivering till hur och varför dessa möten är viktiga. Liksom Hajer och Reijndorp tycker jag att det är intressantare att tala om ett ’utbyte’ mellan olika människor. Men hur uppstår detta utbyte och vad vill man uppnå med det? Ett offentligt rum som uppfyller kriterierna för *public domain* och därmed möjliggör detta *utbyte* skulle kunna innebära:

- olika grupper med olika behov använder samma fysiska rum för olika syften
- konflikt/samarbete kring hur platsen ska användas
- friktion som utmanar en att förhålla sig till ’andra’
- överlappning och utbyte mellan olika sociala grupper

Detta kan i sin tur möjliggöra:

- konfrontation med andra människor och andra synsätt
- social interaktion utanför den egna sfären
- nya upplevelser, överraskning och reflektion
- ifrågasättande/ändring av perspektiv
- social intelligens, motverkar stereotypisering och stigmatisering

Definitionen av *public domain* uttrycker några av de kvalitéer som ofta sägs eftersträvas med det offentliga rummet, men som inte alltid uppnås. Hajer och Reijndorp menar att vi är begränsade av idéer om offentligt rum i form av borgerliga stadsideal, vilka hindrar oss från att se andra former av publikt liv. Egenskaperna av *public domain* uppfylls inte heller när endast *formen* från den traditionella innerstadens publika rum härmas utan att man kopplar den till sociala funktioner. Däremot kan det finnas andra former för offentliga rum som uppfyller dessa sociala egenskaper. (Exempelvis fungerar ett torg som anläggs i en renodlad bostadsmiljö inte på samma sätt socialt som när det omges av offentliga verksamheter. Däremot kan området kring en kiosk i en i övrigt glest bebyggd miljö uppfylla torgets sociala funktioner.) Strävar man efter en upplösning av andra (begränsande) dikotomier knutna till urbanitet, exempelvis *innerstad – förort*, blir det också viktigt att hitta nya uttryck som uppfyller kriterierna för *public domain*, men som inte inskränks till de traditionella formuttrycken hämtade från innerstaden.

Ianspråktagande av urbana rum

Hur kan det offentliga rummet i olika typer av urbana situationer laddas med de egenskaper som bidrar till att skapa *public domain*? För att utforska detta har jag i min praktik intresserat mig för vad som händer när gränsen mellan privat och offentligt inte längre är lika strikt. Vad händer när privata domäner blir allmänt tillgängliga och när det privata tillåts sippra ut i det offentliga? När man i svensk arkitekturdebatt talar om det privatnas närvaro i det offentliga rummet handlar det ofta om en kommersiellt relaterad närvaro (av reklam, uteserveringar, gallerior eller andra platser där man måste konsumera något för att kunna uppehålla sig). Bli ekonomiska tillgångar styrande, kan man hävda att det offentliga rummets princip om allmän tillgänglighet hotas. Därför ifrågasätts ofta alla former av privata inslag och ett 'neutralt' offentligt rum framhålls som ideal. Men definitionen av det privata behöver inte reduceras till att motsvara endast det privatägda och kommersiella. Jag är intresserad av att nyansera beskrivningen av den privata påverkan på det offentliga rummet och dess effekter.

När jag under en tid var verksam i Amsterdam slogs jag ofta av självklarheten med vilken man, även i centrala delar av staden, använde den offentliga gatan utanför bostaden som en förlängning av det privata rummet. Delar av interiören som bord och stolar flyttas tillfälligt ut när man vill dricka kaffe, äta middag, läsa en bok eller bara uppehålla sig en stund på gatan utanför sitt hus. Det privata sätter också avtryck i det offentliga rummet genom att de boende dekorerar sina husfasader eller tar gatan i anspråk för planteringar och placering av växter framför den egna ingången.

I Berlin finns på ett flertal olika platser mindre trädgårdar, parker eller planteringar som initierats av och sköts privat av de boende i närområdet. Dessa lokala parker används också främst av de boende i grannskapet, men är även öppna för och besöks av utomstående, vilket har gjort dem till viktiga inslag i stadens urbana landskap och dess *public domain*.

Hajer och Reijndorp använder begreppet *parochialization* för att beskriva olika sociala grupperingars ianspråktagande av delar av det offentliga rummet. *Parochial-* kommer som tidigare nämnts av latinets *parochia*: församling, socken (ursprunget till engelskans *parish*). Det är svårt att hitta en exakt svensk motsvarighet till *parochialization*, men om man förstår socken som något som rör ett lokalt sammanhang, kan man uppfatta begreppet som förekomsten av ett flertal mindre sammanhang (socknar), som vart och ett domineras av och tas i anspråk av en specifik grupp. Jag frågar mig om denna sorts privata ianspråktagande nödvändigtvis utgör ett hot mot det offentliga rummet på samma sätt som den kommersiella närvaron. Bör idealen om en absolut neutral 'mötesplats' som en förutsättning för ett helt demokratiskt och icke-segregerat offentligt rum i själva verket ifrågasättas? Kan *parochialization* bli en ingång till och understödja ett välfungerande *public domain*?

“Public domain as a sphere of exchange and confrontation in society presupposes the mutual proximity of different spheres much more than the fully shared use of one and the same space.” (sid 89, *In Search of New Public Domain*, NAI Publishers, Rotterdam 2001)

Positiva upplevelser av delad användning av offentligt rum kan mycket väl grunda sig på en kontakt med andra gruppers domäner:

“Anyone reflecting on personal ‘public-domain experiences’ will notice on closer inspection that the key experiences with shared use of space often involve entering the parochial domains of ‘others’. Public domain is thus not so much a place as an experience. One experiences this space as public domain because one does not belong to that specific dominant group. (...) This entails an interesting paradox: the dominance of a certain group does not preclude the experience of public domain, but rather produces it. (...) Successful public domain therefore requires a relatively strong group, without the position of that group leading to exclusion and repression.” (sid 88 ff *In Search of New Public Domain*, NAI Publishers, Rotterdam 2001)

En viktig förutsättning för en positiv inverkan av *parochialization* kan alltså anses vara att utomstående inte upplever ett exkluderande eller förtryckande utanförskap. Ett visst mått av täthet mellan olika *parochial domains* är också viktig. Om dessa förekommer isolerade från varandra, möjliggörs inte den överlappning och friktion mellan olika sociala grupper som kan leda till ett utbyte.

I exempelvis Stockholm är det svårt att identifiera några tydliga inslag av *parochialization* i det offentliga rummet. Gaturummet präglas inte av några specifika gruppers närvaro, utan dess neutrala karaktär upprätthålls tydligt och utmanas sällan. Offentliga utrymmen fungerar oftare som rum för friktionsfria flöden än som platser för interaktion och utbyte. Stockholms struktur som segregerad enklavstad, där separerade satelliter befolkas av relativt homogena grupper, motverkar också upplevelsen av olika men överlappande och sammanhängande *parochial domains*. Även om det kan finnas *parochial domains*, saknas den blandning mellan/närhet till andra grupper som kännetecknar *public domain*.

Parochialization som domesticering

När de boende/lokalbefolkningen i ett område i högre grad upplevs som närvarande i gatumiljön och påtagligt använder sig av 'sin' närmiljö, skapas en känsla av att man som utomstående eller förbipasserande rör sig inom en grupps domäner. Detta innebär dock inte att man saknar tillträde; närvaron av en specifik grupp är märkbar utan att platsens offentliga karaktär förtas. Jag har intresserat mig för denna typ av *parochialization* som verkar på mikro-nivå, vilket närmast innebär ett slags domesticering av gatumiljön eller närområdet. Detta kan den publik-privata situationen i Amsterdam ses som ett exempel på, men det finns också svenska exempel där en tillfällig utvidgning/glidning av den privata domänen skapar nya förutsättningar för den offentliga miljön. Ett sådant är när man använder platsen framför sin egen villa-/radhusbostad för privata aktiviteter såsom att äta middag, men med möjlighet till kontakt med grannar eller förbipasserande i det publika gaturummet. Däremot är en sådan tillfällig domesticering av det offentliga rummet i exempelvis Stockholms innerstad eller miljonprogramsförorter sällsynt. Beror kanske detta på att man här saknar en zon i anslutning till bostaden som står i direkt kontakt med det offentliga och som uppfattas som 'tillåten' att ta i anspråk? De neutrala trapphusen skapar en tydlig gräns mellan privat och offentligt och därmed en distans mellan bostaden och gatan. Skillnaderna mellan hur gatan används i Amsterdams innerstad och i motsvarande delar av Stockholm, kan alltså ha andra orsaker än enbart kulturella. Är det kanske så att en domesticering av gatan *understöds* av de i Amsterdam vanligt förekommande hustypologierna, där bostäderna ofta har en direkt och lättillgänglig kontakt med gatan, exempelvis via många privata entréer direkt ut i gatumiljön? Får hustypologierna sociala implikationer som påverkar hur man kan använda det offentliga rummet?

I aktionen *En publik privat middag* undersöker jag med ett konkret, performativt ingrepp vad *parochialization* som domesticering skulle kunna innebära och vad som påverkar förutsättningarna för dess utförande. Genom att ta gaturummet utanför min egen bostad (ett flerbostadshus i Stockholms innerstad) i anspråk för en privat middag, löstes gatans strikt officiella karaktär tillfälligt upp. Den givna kontextens (framför allt hustypologins) inverkan på förutsättningarna för domesticering, illustrerades när bord, stolar, porslin, mat och middagsgäster stegvis förflyttades från köket och lägenhetens privata zon, via det semi-privata trapphuset och ut i den publika gatumiljön. Där dukades middagen upp på trottoaren utanför huset och en grupp inbjudna middagsgäster intog tillsammans middagen under interaktion med omgivningen.

Att skapa detta slags nya (tillfälliga) sociala utrymmen fungerar för mig som ett sätt att introducera nya idéer kring hur staden kan användas. I detta fall handlade det om att testa nya förhållningssätt till uppdelningen mellan offentligt och privat i stadsrummet.aktionen var i mycket ett försök att visa på en möjlighet och även i någon mening en uppmaning till andra att göra samma sak. Upplevelsen av att bryta mot en existerande norm var tydlig, även om de flesta förbipasserande och grannar inte verkade (eller inte låtsades?) bry sig så mycket om tilltaget. Reaktionen från omgivningen bestod främst av nyfikna blickar och vänliga nickar. Den (åtminstone synbara) avsaknaden av några större reaktioner stärkte närmast känslan av att denna form av mikro-parochialization inte ens behöver vara särskilt främmande. Borde man oftare trotsa de begränsningar som bland annat hustypologierna skapar och göra domesticerandet till en vana? Även om *En publik privat middag* främst var menad som ett 'statement', väcker den oundvikligen ytterligare frågor. Det skulle vara intressant att förflytta aktionen till andra kontexter, för att se om omgivningen var lika tolerant/ointeresserad. Var går egentligen gränserna för domesticering? I vilken utsträckning är det rimligt att domesticera? Hur viktig är känslan av 'tillfällighet' för att domesticeringen ska accepteras och fungera?

Jag tror att mer eller mindre tillfälliga privata inslag i det offentliga rummet, i form av *parochialization* på olika skalnivåer, kan bidra till att olika sociala sfärer korsas, överlappas och får ett utbyte sinsemellan. När olika grupper tillåts sätta avtryck i det offentliga kan en mångfald av subjektiva 'meningar' skapas med arkitekturen som projektionsyta; således kan *parochialization* också bidra till att ladda ett offentligt rum med 'mening'. Tillåter man i högre grad glidningar och överlappningar mellan olika 'meningar', närmar man sig kanske också en större förståelse för vad urbant, offentligt liv idag kan innebära och kan kanske hitta nya möjligheter för detta, som den absoluta, genomprogrammerade staden inte förmår skapa.

Fotograf: Pål Bylund



